

Tosikot, neekerit ja kulttuurihistoriaa

Kun tiedotusopin opiskelija työskentelee lehdessä, hän oppii karvaasti kahvipöytien väittelyareenoilla ne kolme pääargumenttia, joilla osa toimittajakunnasta kumoaa minkä tahansa tieteelliseksi tarkoitettun yrityksen kritisoida journalismia. Ensimmäinen argumentti kuuluu: "Ei se voi mitään tietää, kun sillä ei ole käytännön kokemusta."

Jos tämä peruste ei ole kohdallinen senhetkistä vastustajaa ajatellen, otetaan käyttöön toinen: "Se on sellainen tosikko."

On tietysti mahdollista, että tämäkään argumentti ei pure; vastustaja on saattanut jostain syystä - tahtoen tai tahtomattaan - hankkia toisenlaistakin mainetta. Silloin heitetään taisteluun viimeinen ja lopullinen, ratkaiseva, väite: "Se on Tampereelta."

Edellä sanottu on ehkä tarpeetomankin vahvasti karrikoitu esitys siitä jonkinlaisesta *journalismikeskustelun Mannerheim-linjasta*, johon tieteelliseen analyysiin kurtkottava päätänsä lyö. Todellisuudessa toimitusyhteisöissä journalismista käytävä keskustelu saattaa olla hyvinkin korkeatasoista ja uutta luovalla tavalla käytännön kokemuksia ja teoriaa yhdistelevää. Mutta paljon on myös sanailua, jo-

ka löytää vertaisensa yleisönosastojen sankarin, Jo riittää holhous-nimimerkin, ajattelussa.

Analyysin torjuminen argumenteilla, jotka eivät näytä liittyvän käsiteltävään asiaan millään tavoin, tuntuu aina yhtä ärsyttävältä. Tutkijan osa on kuitenkin ärsyyntymisen nieleminen ja sen selvittäminen, mikä on torjunnan tausta ja mikä sen yhteisöllinen mieli.

En juuri kuluta aikaa ensimmäiseen ja kolmanteen argumenttiin. Edellinen - tuo kokemuksen puutteeseen vetoava - liittyyneen työn ajattelua ohjaavaan vaikutukseen. Ongelmat eivät näyntyä rakenteellisina, vaan tapauskohtaisina ja persoonallisina. Siksi uskotaan, ettei tutkija voi tavoittaa niiden syvintä luonnetta. Asennetta on vahvistamassa toisaalta tieteellisen analyysin joskus käytäntöön nähden paradoksaalinen tulos, toisaalta tutkijoiden ajoittainen taipumus käyttää teoreettisten kehitteliensä tukena puutteellisesti ymmärrettyjä käytännöllisiä esimerkitapauksia.

Jälkimmäinen - tuo tamperelaisuuteen vetoava - liittyyneen puolestaan tiettyihin yleis- ja kulttuuripoliittisiin erimielisyyksiin ja syvälle juurtuneisiin asenteisiin. Eräs toimittajakunnan osa katsoo,

että Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos edustaa suuressa aatteiden välisessä jalkapallopalloottelussa vastustajan leiriä. Heille on turha todistella, että analyysin tai väitteen älyllistä voimaa ei vähennä, vaikka se tulisi puhumaan puhjenneen muikun suusta.

Mutta mistä voi johtua tuo tiedotustutkijoiden leimaaminen tosikoiksi? Vajavaisen kokemukseni mukaan suurinta osaa vaikkapa hallintotieteellisestä tutkimuksesta ja tieteellisestä keskustelusta ei voi luonnehtia räiskyväksi tai hauskaksi, tuskin edes huvittavaksi. Virkamiehet eivät kuitenkaan tunne tarvetta nimittää alansa tieteen edustajia tosikoiksi.

On kyse toimittajayhteisön osakulttuurin ja tiedotusopin tutkijayhteisön osakulttuurin jonkinasteisesta konfliktista, mitä hallintotieteilijöillä ja virkamiehillä ei näyttäisi olevan. Vaikka vastakkain olevia yhteisöjä luonnehtii kumpaakin huolella vaalittu narsismi ja ammattimaisen tiedon tuottamisen luoma spontaani besserwisserasenne, kyse ei ole kuitenkaan varsinaisesta kilpailutilanteesta. Käsitykseni mukaan konfliktin taustana on tiedon tuottamiselle ja sitä kautta työlle ja omalle yhteiskunnalliselle toiminnalle annettujen merkitysten eroavuus.

Tosikolla tarkoitetaan tavallisesti joko ihmistä, joka ei ymmärrä leikinlaskua, puheisiin sisältyvää huumoria, ivaa tai satiiria, taikka sitten ihmistä, jonka elämänsäsenne on niin vakava ja yksipuinen, ettei hän suostu hyväksymään pilailua itselleen vakavilla asioilla. Kun toimittaja nimittää tiedotustutkijaa tosikoksi, hän tarkoittaa nimenomaan, että tutkija tarkastelee maailmaa liian vaka-

vasti, "paskantärkeästi" ja antaa tuottamalleen tiedolle suhteettoman merkityksen: asiat voivat olla niin, mutta voivat ne aivan yhtä hyvin olla toisinkin. Samalla toimittaja näin sanoessaan indikoi itse edustavansa jollain tapaa monisilmäisempää ja huumoripitoisempaa maailman tarkastelutapaa, jossa jokaisen ryhmän ja yksilön annetaan pitää oma totuutensa, koska se on aivan yhtä hyvä kuin mikä tahansa muukin totuus.

Tosikkomaisuuden välttäminen on ollut aikanaan hyvinkin tiukka normi toimitusyhteisöissä. Siihen on liittynyt - ja liittyy yhä - politiikkaa kohtaan tunnettu kyynisyys ja kaiken tarkastelu ylhäältäpäin ja ulkoapäin. Yritän lyhyesti hahmottaa tämän normin syntyä kaupallisessa lehdistössä.

Ennen lehdistön kaupallistumista toimittajat olivat eittämättä yhteiskunnan eliittiä, usein tunnettuja taiteilijoita taikka poliitikkoja. Kaupallisen lehdistön kaudella toimittajasta tulee jonkinlainen henkisen työn sekatyöläinen: usein todetaan - leikillä tai tosissaan - että jostakusta tuli toimittaja, koska hänen kykynsä eivät riittäneet politiikassa tai kirjailijan ammatissa.

Poliittisessa lehdistössä jokaista tapahtumaa tarkasteltiin jostakin näkökulmasta, jonkin ryhmän intressien kautta, sisältäpäin. Kaupallisessa lehdistössä, kun tuote pyritään myymään laajalle yleisölle, tarkastelun on välttämättä tapahduttava kaikkien erillisten intressiryhmien ulkopuolelta, ei mistään näkökulmasta.

Toimittajan työ kaupallisessa lehdistössä tuottaa väistämättä kyynisyyttä: mitäpä asioista kannattaa niin piitata, kun palkka maksetaan juuri siitä, ettei pii-

tata. Entinen yhteiskunnan eliit-
tiryhmä saa huomata valtansa men-
neen, vapautensa vähentyneen ja
palkkansa pienentyneen. Työ ei
vaadi enää kykyä yhteiskunta-ana-
lyysiin eikä taiteellista luovuut-
ta - niinpä toimittajien koulutus-
taso laskee nopeasti.

Toimittajasta tulee entisen po-
liittisen ja taiteellisen kyvykkyy-
tensä varjo, rappeuma. Kun tähän
kyynisyyden ja rappion tunteeseen
yhdistyy vanhan elitistisen kauden
boheemin, iloluontoisen ja epäso-
vinnaisen elämäntavan piirteitä,
syntyy tuo merkillinen *neekerihen-
ki*. Toimittajakunta etsii itsel-
leen sen kautta identiteettiä *ulko-
puolisuudesta*, jonkinlaisesta val-
lattomasta vallattomuudesta, jäämi-
sestä eliitin ulkopuolelle ja jät-
täytymisestä sovinnaisten moraalien
ulkopuolelle.

Sittemmin on boheemi iloluontois-
uus miltei tyystin kadonnut ja sen
myötä aito neekerihenki. Ulkopuo-
lisuuden tunne ja kriittisyys asi-
oita sisältä päin, jostakin näkö-
kulmasta ja vakavasti tarkastelevia
"tosikkoja" kohtaan sen sijaan säi-
lyy niin kauan kuin työ siihen
opettaa.

Tämä on ymmärtääkseni se juuri,
jonka vuoksi tosikko on pitkään ol-
lut toimittajien osakulttuurissa ki-
rosana ja tosikkomaisuuden kartta-
minen toimittajana olemisen perin-
teikäs piirre. Tutkija ei saa to-
sikon titteliä huumorintajuttomuus-
tensa vuoksi, vaan ennen muuta sik-
si, että hänellä saattaa olla vaka-
va, syvälinen ja jonkin yhteiskun-
taryhmän näkökulmasta asioita tar-
kasteleva lähestymistapa.

Vaikka huumorintajuttomuuskin
saattaa joskus olla varteenotetta-
va mahdollisuus...

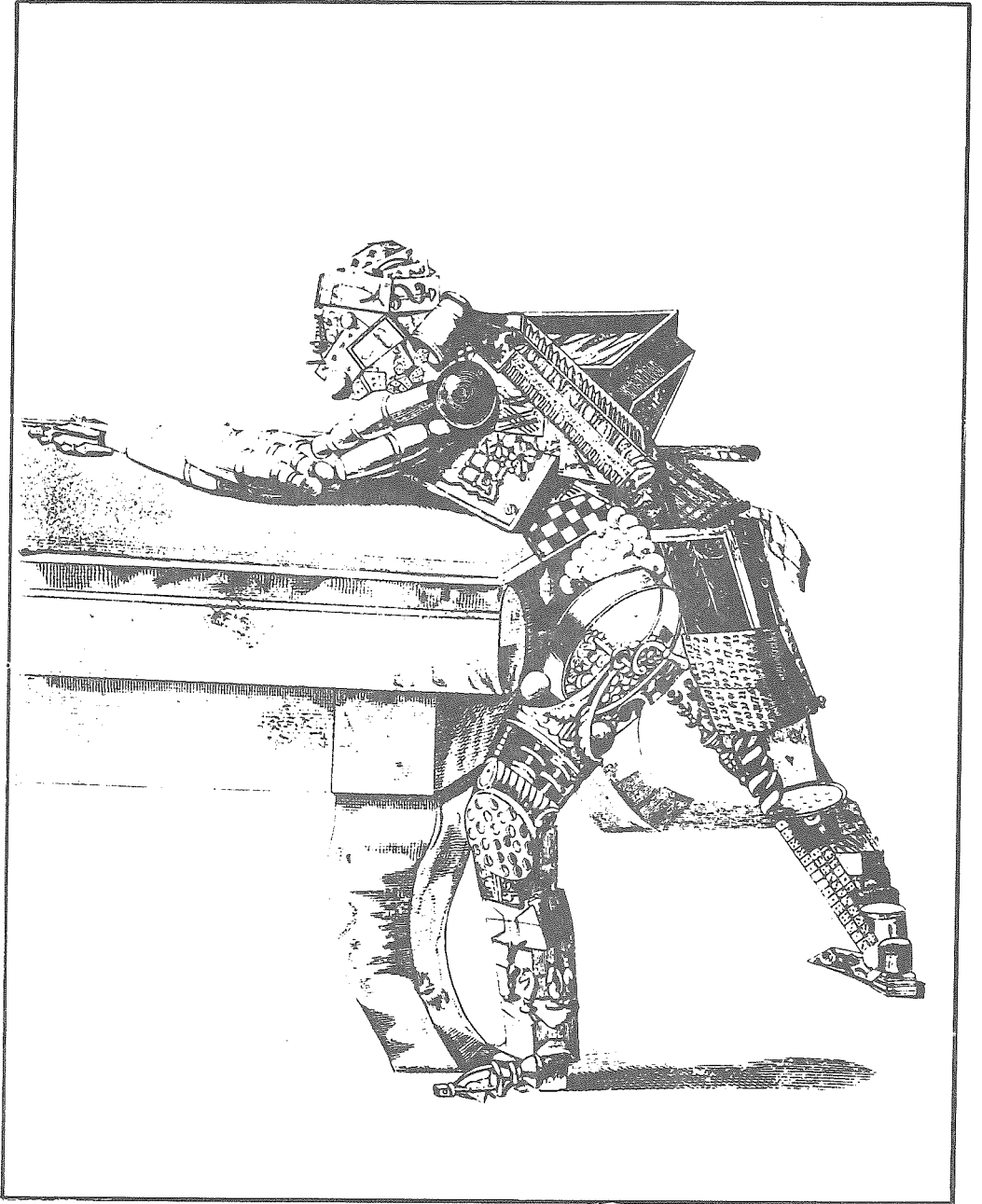
Se, että toimittajista osa tor-
juu journalismin tieteellisen kri-

tiikin, kertoo jonkinasteisesta on-
nistumisesta: analyysillä on sel-
västi ollut terää. Samalla se ker-
too kuitenkin myös jonkinasteises-
ta epäonnistumisesta: keskusteluyh-
teys toimittajakunnan kanssa toimii
puutteellisesti, journalismin ana-
lyysi ei ole löytänyt sellaista
konkreettisuutta ja yhteyttä jour-
nalistien kokemusmaailmaan kuin
mitä tarvittaisiin.

Tosikkomaisuudesta syytettyä
tiedotusopin tutkimusta on nimitet-
ty milloin nordenstrengiläiseksi,
milloin antipositivistiseksi, mil-
loin kriittiseksi, milloin marxi-
laiseksi, milloin tamperelaiseksi,
milloin miksikin. Jos tästä tut-

kimuksen monisärmäisestä kentästä
haluaa välttämättä etsiä joitain
yhteisiä ominaisuuksia, ne ovat
mielestäni kriittisyys kaupallisen
joukkotiedotuksen mekanismeja koh-
taan sekä rakenteellisesti-deduktiivi-
nen ote ja siihen liittyvä vahva
mallittaminen. Mitä toimittajan
työhön tulee, yhteistä on ollut
oravanpyörämallin käyttö. Oravan-
pyörä ei ole mikä tahansa juoksu-
rengas, vaan sellainen, josta ei
voi hypätä pois ja jonka vauhtia
ei saa hidastetuksi. Pyörä liik-
kuu vain oravan kipityksen voimin,
mutta kuitenkin kyseessä on oravan
elämää kahlitseva mieletön pakko-
rata.

Mallia on mahdollista puukottaa
muutamasta kohdin. Aika ajoin ei
voi välttyä tunteelta, että pyörä
näyttäytyy tutkimukselle primaari-
na kohteena ja ikäänkuin materiaa-
lisena konstruktiona: kapitalismin
rautahäkki on kapitalismin rauta-
häkki. Entäpä historia? Oravayh-
teisön kulttuuri? Pyörän rahinassa
niiden merkitys ei näytä kaksisel-
tä: historiaa on tietenkin tarvit-
tu nykyhetkeen pääsemiseksi ja ai-
nahan oravat jotain keskenään jupi-

sevat.

Jos joku ei huomannut, että käytin tietoisesti orava-sanaa korostaakseni sitä ylhäältäpäin katsoamista, joilla tutkijat joskus toimittajiin suhtautuvat, sanottakoon se nyt.

Yhtäkaikki: toimittajaa käsittelevä teoria ja tutkimus on pitkälti historiatonta ja kulttuuritonta sekä tyystin kulttuurihistoriatonta. Vai onko meillä rikassisältöistä suomalaisen journalismin ja journalistisen työn historiaa, toimittajien osakulttuurin ja toimintusyhteisön tutkimusta sekä niiden historiallisen kehityksen tarkastelua?

Väitös, jonka mukaan kulttuuri on yhteiskuntatieteille hivenen samaa kuin plakki hammaslääkärille, ei ole tietenkään kovin uusi tai persoonallinen. Aikanaan se olisi voinut herättää vastaväitteitä yrityksestä absolutisoida kulttuuri tai psykologisoida yhteiskunnallinen oleminen, mutta ei enää. Tutkimuksen rikastuttaminen historiallisilla ja kulttuurisilla elementeillä on ennen muuta resurssien suuntaamisen ongelma. On siis kyettävä perustelemaan uuden painopisteen hyödyt. Mitä uutta kaipaan toimittajan tutkimukseen ja mitä uskon sen kautta saavutettavan?

On ensinnäkin todettava, etten voi olla tuntematta - toimittajana - voimatonta suuttumusta siitä, että kokonainen verevä ja ennen väkevän omaleimainen osakulttuuri on tyystin katoamassa Tieteellisen Tuotesuunnittelun, uutistehtaitten ja viestintäyritysten liikkeenjohdon ja uuden tekniikan myötä. Tuntuu kuin näyttöpäätteen ruudusta heijastuisivat syyttävänä kuvaelmana snellmanilaisten kansansivistäjien, palavakatseisten poliitikkojen ja maljaansa nostavien sanatai-

tureitten kasvot. Menetettyä ei osaa kaivata, jos siitä ei mitään tiedä.

Journalistinen kulttuuri tavaetaan yhä mieltää toimittajien asenteiden ja työtekniikoiden numeeriseksi keskiarvoksi. Osakulttuurin hedelmällinen tutkiminen vaatii kuitenkin perehtymistä niihin prosesseihin, joilla yhteisö tuottaa merkityksiä - tietoisia ja piilomerkityksiä - työelleen ja yhteiskunnalliselle olemiselleen. Merkityksenannon ymmärtäminen vaatii tutkimuksen syventämistä ajan tassa, journalistisen kulttuurin historian tutkimusta sekä sillä yleiseen kulttuurihistoriaan olevien yhteyksien etsimistä: vain siten journalistisen kulttuurin muotoutuminen ja funktiot avautuvat.

Painotettakoon voimakkaasti seuraavaa: Se, että yhteisöä pyritään tarkastelemaan aidosti kulttuuriyhteisönä, ei suinkaan tarkoita esimerkiksi taloudellisten, poliittisten ja materiaalistien seikkojen sivuuttamista. Päinvastoin: juuri niiden huolellisen historiallisen tarkastelun kautta merkityksenanto vasta tulee ymmärretyksi.

En kaipaa viisiosaista nahkakantista laitosta, joka sisältäisi tiedonvälityksen näkökulmasta kirjoitetun suomalaisen kulttuurihistorian ja journalistisen kulttuurin historian. Yritän vain soperata jollain tapaa sivistyneeseen asuun mm. sitä arkista kokemustani, että puutteellinenkin tieto journalismin ja journalistina olemisen sekä toimitusyhteisön osakulttuurin kehityksestä avaa uudenlaiset mahdollisuudet tutkijain ja toimittajain keskustelulle.

Kykenemättömyys analysoida rikki journalistien kollektiivisen tajunnanmuodostuksen prosesseja sabotoi tehokkaasti sekä tutkimuk-

sen että opetuksen saavutuksia. Opetus ei anna valmiuksia nähdä syvällisesti ja muutoksen näkökulmasta sitä kulttuurista, johon ammattiin valmistuva joutuu. Voimme toki varoittaa, että työ muokkaa tajuntaa, mutta se on kuin sanoisi auton rattiin istuvalle ajotaidottomalle: aja varovasti, voi tulla kolari. Keskustelu törmäilee tuohon Mannerheim-linjaan eikä tavoita sellaisia kysymyksiä, joista toimittajakunta toivoo "henkisen uudistumisensa" alkavan.

Olen vakuuttunut siitä, että suomalaiset toimittajat ovat tällä haavaa valmiimpia kuin vuosiin vas-

taanottamaan tajuntaansa ehkä kiipeästikin rikkovaa tietoa. Suuri osa toimittajakunnasta kaipaa analyyysiä osakulttuurinsa kehityksestä, narsismistaan, kustantajasuhteestaan, lukijasuhteestaan, työyhteisönsä rakenteesta ja ylipäättään tajuntansa muovautumisesta. Tutkimuksen tehtävä lienee antaa välineitä tämän spontaanin halun tyydyttämiseksi.

Viitteet

Puheenvuoro Tiedotusopillisen yhdistyksen syysseminaarissa "Suomalainen tiedotustutkimus eilen, tänään, huomenna" Tampereella 25.11.1982.

Tämän numeron kirjoittajia:

ALASUUTARI, Pertti. YK, tutkija, Alkoholitutkimussäätiö.
HEMÄNUS, Pertti. Professori, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
HUJANEN, Taisto. YL, lehtori, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
KOSKI, Markku. Yht.yo., kriitikko, Lahti.
LUOSTARINEN, Heikki. YK, vs. lehtori, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
MALMBERG, Tarmo. YK, HUK, assistentti, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
MEHTONEN, Lauri. FL, lehtori, Jyväskylän yliopiston filosofian laitos.
OITTINEN, Vesa. Valt.yo., Helsinki.
PIETILÄ, Veikko. Apulaisprofessori, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
VIRTANEN, Matti. YM, toimitussihteeri, Alkoholipolitiikka.
YLÖSTALO, Pekka. VK, assistentti, Helsingin yliopiston sosiologian laitos.